

האליזר

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

לע"נ יוסף בן אליה וחממה ז"ל לבית גיאת
לע"נ משה בן זילפה ואליאס ז"ל לבית חיימי

נושא השבוע: דיני ממונות (לא)

ההפטרה: "וייהי איש" (שופטים יג)

י' סיון תשפ"א 1375 (שנה כו')

פרשת נשא

"...ואת כל אשר יעשה להם ועבדו" (ד,כו)

אמר רבי שמואל מסלונים זצ"ל: מצוי בפי האדם התירוץ מדוע הינו ממעט בלימוד תורה כגון: שטרוד להרוויח לחמו וכן שסובל צרות ושאר מיני הפרעות... אבל הקב"ה דורש מכל יהודי כי "ואת כל אשר יעשה להם" כל מה שיקרה עמהם בשליחות ההנהגה העליונה, צרות סבל וטרדות, בכל זאת "ועבדו" מחויבים הם לעבוד את הקב"ה בכל מצב. ולא נפלאות היא דרישה זו מהאדם כשם שלא יתכן שישגר המלך את חייליו לחזית בלי כלי נשק כדי שיוכלו לעמוד במערכה כנגד האויב, כך היהודי נותן לו הקב"ה כוחות וכלים כדי שיוכל לעמוד איתן מול ניסיונות החיים אותם הוא שואב מהתורה הקדושה עליה נאמר: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

(ממעיינות הנצח)

"והתודו את חטאתם אשר עשו" (ה,י)

מה משמעות המילים: "אשר עשו"? כשם שהרופא המנוסה מחפש למצוא בכל מחלה את הסיבה שגרמה לה ומתאמץ לסלק את הסיבה וכך מתרפאת המחלה. כן הדבר כאשר אדם שב בתשובה על עוון גזל, עליו להתבונן מהם הסיבות והמניעים שהביאוהו לידי חטא זה. מן הסתם קינא בחברו ועבר על "לא תחמוד" עד שהגיע לעוון גזל. וזה שכתוב: "והתודו" על חטאתם" - בשעה שיתוודו על החטא עצמו, יתוודו גם על "אשר עשו" על המעשים שעשו קודם שגרמו להגיע לחטא זה של גזל.

(תורת הפרשה)

"ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה" (ה,י)

מה קשור עניין זה לפרשת גזל? יש הסוברים כי הממון המונח אצלם שלהם הוא ואילו הממון שהם נותנים אינו עוד שלהם לכן הם שואפים למלא את אוצרותיהם בממון זרים, אך לאמיתו של דבר ההיפך הוא הנכון. "איש את קדשיו" - דווקא ממון הניתן למטרות קדושות, "אשר יתן לכהן" - לתלמידי חכמים ולומדי התורה, "לו יהיה" - הוא אשר נשאר קניינו של האדם לצמיתות, ואילו את הממון שצובר בקופתו וכל שכן ממון של אחרים אינו שלו כלל ועיקר ועלול הוא להעלם כהרף עין.

(מעיינה של תורה)

אשראי... ורמת חיים

השקפת היהדות

סיפר מהנדס מחשבים: "לא הבנתי איך זה קורה לנו שוב ושוב, שלמרות שמשכורת החדושת מאוד מוכבדת המינוס בבנק חוגג. ובמשך השנים ככל שהמשכורת גדלה גם המינוס בבנק גדל בהתאם ואיני יודע איך לצאת מזה?"... אכן, אין ספק שמצב זה קורה לרבים מאיתנו במידה זו או אחרת, אם כן מה הפתרון? כיצד נוכל לצאת ממעגל קסמים זה?

"אכול היום ושלם בעוד חודשיים" - פירסמה מסעדה פלוגית, "קנה היום ושלם בכרטיס אשראי" (18 תשלומים) פירסם מרכז קניות גדול. אנו מוצאים את עצמנו במירוץ אינסופי של קניות לכאורה "בחינם" שהרי אנו לא משלמים כרגע ואין לנו את התחושה של בזבז, כי הכסף מחליק מידנו ע"י מתן צ'קים וגיהוץ כרטיס האשראי לתשלומים עתידיים, ואח"כ המינוס בבנק חוגג מה"תשלומים" הללו וחשבון

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לדבר בתפילה * סוף זמן ק"ש 8:24 - 8:25 * שקיעה 7:40 - 7:36

יציאת ש"ר ת: 9:02

יציאת שבת: 8:08

כניסת שבת: 7:16

הבנק שלנו מרוקן בטרם התחלנו את החודש, כי ככל שניתן לבזבז בקלות יותר ע"י אמצעי האשראי למיניהם וככל שהבנק נותן אשראי גבוה יותר רמת הבזבז גדולה יותר עד שנקלעים למצב כלכלי קשה שקשה לצאת ממנו, **כיצד נמנע זאת?**

צריך ללמוד לרשום כל הוצאה וכל הכנסה אחת מול השנייה ולדעת שיש הוצאות חודשיות שוטפות שיש לקחתן בחשבון ולחשב את יתרת הכסף הנוותרת לקניות והוצאות אחרות ולפי זה קונים ולא יותר! ודוגמאות להוצאות שיש לקחתם בחשבון חשבונות טלפון, עיריה, גז וכד' שמגיעים פעם בחודשיים, בחגים ההוצאות גדולות יותר וכן בחופשות וכי"ב, גם כשהולכים לערוך קניות יש ללכת עם רשימה מסודרת ביד ולקנות את הנדרש, כך לא נקנה מה שלא צריך, וגם נרגיל את עצמנו לחיות ממה שיש ולא ממה שאין. ואמרו חכמים: "אם רצית ללוות כסף להוציאו בתאוות הנפש בזמנים הקשים [כשהוא דחוק] בקש את נפשך שתלווה לך מאוצר סבלנותה בשבילך ותמתין לך עד שירווח לך", ואם תנהג כך יהיו חייך שלווים וטובים יותר ותמנע מעצמך אי נעימיות וביזיונות מיותרים. וכבר אמר שלמה המלך "איזהו העשיר? השמח בחלקו", אין לך אדם עשיר יותר מן המסתפק במועט, כי לכל אחד יש את חלקו שהוקצב לו ועל פיו יחיה.

בנין בונים בעמל

מעשה שהיה

אתה יוסף? בהיתי בחברי בתמהון, לאחר שנים רבות שלא נפגשנו. כן זה יוסף, עם הכשרונות הבנוניים, שלא תמיד הצליח להבין את מה שלמדנו בכיתה, אך התעקש לדעת. לפעמים לעגנו לו קצת מאחורי גבו, וכיום, הוא ולא אחר מגיד שיעור בישיבה הקטנה של בני שלמה, איך זה יכול להיות?

יוסף הושיט לי את ידו לשלום, שוחחנו עוד כמה דקות כשהוא אומר לי: "בוודאי אתה מתפלל כיצד הגעתי לאן שאני כיום, מגיד שיעור בישיבה ובכך הסכנת ושמע:

הסיפור שלי מתחיל עוד כשהייתי תינוק קטן בעריסה, יש לי חמש אחיות גדולות ואבא שלי תמיד התפלל לבן שילמד ויהיה תלמיד חכם. "אתה תהיה צדיק" אמר לי אבא עוד כשלא ידעתי לדבר, ואני הייתי מהנהן בראשי ואבא היה מחייך חיוך מרוצה. את האותיות והניקוד קלטתי נהדר אבל כשהתחילו הלימודים הרציניים יותר גילה אבי שאני לא כ"כ גאון כמו שהוא חשב וכדי להבין את החומר ולעמוד בקצב הלימוד יהיה עלי לעמוד קשה. אבי סיפר לי סיפורים רבים על גדולי עולם שלא היו מוכשרים במיוחד ולא הבינו היטב את החומר הנלמד ובכל אופן ואולי דווקא בגלל זה הם השתדלו והפכו לענקי רוח. הבנתי היטב את המסר בדבריו: "והתוצאות הן מהקב"ה, אבל כמה תשתדל זה דבר שתלוי בך", אמר לי אבא שוב ושוב בהזדמנויות שונות. ואני החלטתי באותם רגעים שאני אשתדל כמה שאפשר וכמה שיותר. הייתי מתייגע בניסיון להבין את הדברים, לא נרתעתי מכשלונות ולא נואשתי מלהתאמץ ולהשתדל כמה שיותר, הייתי ניגש בסוף השיעור לרב כדי לברר משהו שלא הבנתי ומבקש מילד חרוץ שילמד איתי למבחנים, לא התביישתי לשאול שוב כשלא הבנתי כראוי את החומר. לא אחת נתקלתי בתגובות קצת פוגעות, אבל הקב"ה העניק לי ברוב טובו שריון בלתי חדיר ולא נפגעתי מהתגובות הללו. ובכל פעם שמישהו לעג לי אמרתי לעצמי: נראה מי יצחק אחרון? אני עוד אוכיח לכולם שלא דווקא בעל כישרונות הוא המצליח! הסיפורים של אבי היו עולים בראשי, וכשהייתי יושב ולומד הייתי משנן לעצמי שלא רק מי שמבריק ידע ללמוד בעתיד. גם כשעליתי לישיבה קטנה המשכתי להתמיד והיה לי רצון עז וכנה להבין, לא התביישתי לשאול שוב וגם כשניסו לעקוץ אותי לא התייחסתי לנאמר, והמילים היו חולפות ליד אוזני מבלי לחדור, כך שמחר מאוד הפסיקו עם ההערות העוקצניות הללו. משם המשכתי לישיבה גדולה ולאחר זמן לא רב התחתנתי והמשכתי ללמוד בכולל סמוך לבית.

במשך הזמן היו אברכים שיצאו למשרות שונות, חלקם המשיכו בתחום הלימוד והיו שיצאו לעבודות אחרות.

אחד מחברי, מבריק במיוחד נכנס לשוק העבודה והתמחה בעיצוב פנים, מיד שנכנס לשוק החל לזרום אליו הצעות, הוא פנה אלי בהצעה אם אני רוצה לעבוד אצלו ורמז לי על תשלום הוגן במיוחד אם אעתר לבקשתו.

באותה תקופה היינו לחוצים מבחינה כלכלית, בליבי התחוללה מלחמה של ממש, מצד אחד ידעתי שאנחנו זקוקים לכסף אבל מצד שני...

לאחר התלבטויות רבות החלטתי שלא, במשך למעלה משני עשורים השקעתי את כל כולי בלימוד, לא התייאשתי והתעקשתי להמשיך בהתמדה גם כשלא הבנתי, וב"ה התחלתי לקצור פירות, לראות ברכה בעמלי ולחוש את טעם מתיקות הלימוד. האם דוקא עכשיו אעזוב הכל?! אשתי תמכה בי בכל לב, לאחר שנה נוספת הציעו לי הצעת עבודה מפתה במיוחד שכללה מכונת צמודה, ובזכות אשתי שחיזקה אותי ללא הרף ואמרה: "בניין שבונים בקושי רב לא מפרקים כל כך מהר", לא התפתיתי כי מי כמוני יודע כמה דמעות ודם ניצקו בעמודים עליהם עומד בנין התורה האישית שלי. המשכתי ללמוד בכולל, מישחו שאל אותי עד מתי אני מתכוון לשבת וללמוד, מה תהיה התכלית? "זו תהיה התכלית" השבתי, והצבעתי על הגמרא...

אתה בוודאי רוצה לדעת איך הגעתי בכל זאת לישיבה? ובכן לאחר תקופה מסוימת הבנתי שעלי לחפש גם עבודה לפרנסת בני ביתי. התחלתי ללמד תלמידים שיעורים פרטיים, וכך לימדתי מידי ערב. לאחר חודשיים התברר לי כי אותו תלמיד הוא נכד של ר"מ בישיבה שאני מלמד היום. הוא שמע עלי מנכדו שלא חסך בשבחים, כך נכנסתי לישיבה בתחילה לימדתי מספר בחורים שהתקשו, אח"כ קיבלתי משרה של מגיד שיעור אחה"צ, אני עובד קשה מאוד, שום דבר לא בא לי בקלות. אני לומד ומתייגע כדי שאוכל למסור שיעור טוב ואני ב"ה מצליח. אני מודה לה' שנתן לי את הזכות להמשיך ולהתייגע בתורתו הקדושה וגם בזמנים הקשים עזר לי להתגבר ולהמשיך ולעסוק בגמרא. לפעמים אני פוגש חברים שהיו מוכשרים הרבה יותר ממני ודווקא הם יצאו לעבוד, אחת הסיבות שאני ממשיך לעסוק בתורה היא דוקא בגלל חוסר הכישרונות שלי, העמל וההתמדה הם שהמשיכו להחזיק אותי והתעקשו ללחוש באוזני: אל תפרק את הבניין עליו עמלת כ"כ הרבה.

(מרוה לצמא תש"ס/3)

הלכות גניבה גזילה [לא]

פינת ההלכה

גזל בריבית [ח] (שטר חוב/צ"ק)

א. התורה אסרה להלוות וללוות בריבית (ש"ע יו"ד סי' קס"א) בין שההלוואה בכסף, באוכל או בדבר אחר (ע"פ חומש דברים כג כ, ש"ע סס, נשך כסף לגר"א פרץ פ"א ס"א). יש אומרים שיסוד האיסור מדין גזל (נשך כסף סי' ז עמ' סו-סט).

ב. הלוואה בריבית אסורה אפילו לזמן מועט ואפילו כשיש ללווה כסף בביתו או בבנק ולווה בריבית רק עד שיגיע לביתו או לבנק הרי זה ריבית שאסורה מהתורה (שערי הלכה רבית פ"א ס"ב, פרשת רבית פ"א ס"ק יא, ס"א).

ג. מי שהיה לו שטר חוב על חברו [שחברו חייב לו סכום מסוים ורשמו זאת על דף וחתמו] מותר למוכרו לאדם אחר פחות משווי תמורת מזומנים (ש"ע סי' קעג ס"ד) אפילו בשטר חוב שמועד פרעונו דחוי (סס), ובלבד שה"אחריות" לפרעון השטר חוב תהיה על הקונה (סס).

הטעם: שאין זה נחשב ריבית מאחר והקונה מקבל על עצמו אחריות על השטר אין זו הלוואה אלא מכירה גמורה ורשאי אדם למכור מה שבידו בפחות (רבית לאור ההלכה (ח) פ"ג).

* כל "אחריות" האמורה בהלכות אלו הכוונה לפירעון השטר/הצ"ק כגון: אם אין ללווה כסף לפרוע את השטר/צ"ק או שאינו רוצה לפרעו וכי"ב אבל אחריות על אמיתות השטר מותר למוכר לקחת על עצמו כגון שהשטר לא נפרע עדיין או שהוא אינו מזויף או שאינו חוקי וכי"ב (ש"ע יו"ד סי' קעג ס"ד, רבית- רבית פנחס פ"ז ס"ז)

ד. כשם שרשאי למוכרו לאדם אחר בפחות כך רשאי למוכרו ללווה עצמו (ש"ע סי' קעג ס"ד).

הטעם: כיון שבאופן זה אין ריבית, אין זה משנה אם מוכר לאחר או ללווה עצמו (ב"י סס, רבית לאור ההלכה סס).
ה. שטר חוב של עצמו אסור למוכרו בפחות כגון: ראובן התחייב בשטר לפרוע לשמעון 100 ₪ לזמן

פלוני על מנת ששמעון ייתן לו 80 ₪ מיידית, וזו ריבית אסורה מהתורה (שערי הלכה רבית פ"טז ס"י, מלוה ה' ח"א פ"ג ס"יג, זרית יהודה פ"טו פט"ו).

הטעם: שאין כאן שום מכר רק התחייבות לשלם יותר לאחר זמן על מזומנים שמקבל כרגע והרי זו הלוואה גמורה ברבית מהתורה (מלוה ה' סס).

ו. המוכר שטר חוב צריך להסב אותו לטובת הקונה ע"י שיכתוב "שטר זה קנוי לך הוא וכל שעבודו" (ש"ע חו"מ סי' סו, גזענות עולם – שערי רבית פ"טז ס"ח, רבית לאור ההלכה (ח) פ"יג ס"ז).

ז. הזקוק לכסף ורוצה למכור תוכנית חסכון שיש לו בבנק ועתידה להיפרע בעוד מספר חודשים במחיר מופחת מהסכום שעתידה התוכנית להניב, אסור לו לעשות כן משום ריבית למרות שכותב בהסכם המכירה שאחריות התוכנית תחול על הקונה.

הטעם: שאין בזה דין של מכירת שטר חוב באחריות, מאחר והבנק בתנאיו לא מאפשר לבעל התוכנית לעשות כן והבעלות לא תופסת ולכן המצב שיש כאן שהקונה קיבל הלוואה והוא מחזיר סכום גבוה יותר שהינו ריבית (ואין קשר לתוכנית חסכון) (רבית לאור ההלכה (ח) פ"כ ס"ד).

ח. מי שיש לו צ'ק לפירעון מותר למוכרו לאדם אחר פחות משווי [פחות מהסכום שרשום בצ'ק] כדי לקבל תמורתו כסף מזומן אפילו שהצ'ק דחוי [וחותם מצידו האחורי כדי להסב אותו לבל הפורעו] ובלבד שהקונה יקבל עליו את האחריות אם הצ'ק יחזור מחוסר כיסוי [כאמור בסעיף ד].

הטעם: דין צ'ק כדין "שטר חוב" הנ"ל, שהרי יש בו התחייבות לתשלום (דיני ממונות לגר"ע זכרי ח"א שער ה' ס"ה, זרית יהודה לגר"י זכרי פ"טו ס"ט, קונטרס רבית זכס הגר"ש אלישיב שליט"א, מנחת יצחק לגר"י וייס ח"א סי' סד בני יעקב לגר"י סכנזי סי' קעג ס"ה, גזענות עולם – שערי רבית פ"טז ס"י, מלוה ה' ח"א פ"ג ס"י, אור שרה על זכ"ח ס"ז פ' ואתחנן ס"כז).

ט. אין למכור צ'ק של עצמו בפחות משווי ואפילו מקבל עליו הקונה אחריות כגון: שנתקע בלא מזומנים ורוצה לרשום צ'ק על סך 100 לחברו כדי שחברו ייתן לו בתמורתו 70 ₪ במזומן [אבל למכור את הצ'ק בשווי מותר].

הטעם: שהרי לא שייך בזה מכירה אלא זה נחשב כהלוואה שחברו מלווה לו 70 ₪ והוא מחזיר לו 100 ₪ (בצ'ק) (גזענות עולם – שערי רבית פ"טז ס"כא זכס מרן הגר"ש אלישיב שליט"א עיין רבית לאור ההלכה פ"יג ס"ו, פרשת רבית פ"יא ס"יא חוט שני עמ' קטו).

י. מותר למכור צ'ק מזומן או דחוי פחות משווי אפילו שהקונה אינו מקבל אחריות על הצ'ק באופן שהמוכר לוקח רק שכר טרחת פדיון הצ'ק בבנק (שהוא עד 1.5% מערך הצ'ק ויש אומרים אפילו קצת יותר) [ויאמר כן המוכר לקונה!] (רבית לאור ההלכה (ח) פ"יג ס"ז, חוט שני עמ' קטו).

הטעם: שאין כאן ריבית אלא שכר טרחה של הפודה שמטפל בצ'ק לפדותו (סס). לכאורה קשה אם מדובר ששכר הטרחה ללכת לבנק לפדות את הצ'ק הרי שהיה צריך להיות קבוע ולא להשתנות לפי ערך הצ'ק? אלא ככל שהסכום גדול יותר יש לחלפן כספים [פורט צ'קים] טרחה להחזיק סכומי כסף גדולים של מזומן וגם הוצאות לאבטחת הכסף (יסודות הריבית עמ' קפו).

יא. כפי שמצוי בשוק הישראלי שהפורט צ'קים [חלפן כספים] לא מקבל עליו אחריות לצ'ק אם חוזר בלא כיסוי, אין למכור צ'ק מזומן או דחוי פחות משווי כנגד מזומנים "לפורט צ'קים" משום ריבית מהתורה [אבל בשווי מותר למכור] (דיני ממונות לגר"ע זכרי ח"א שער ה' ס"ה, זרית יהודה פ"טו ס"ז), אלא אם כן גובה רק את דמי טרחת פדיון הצ'ק (יסודות הריבית עמ' קפג).

הטעם: המוכר בעצם מקבל מזומנים כהלוואה וכנגד זה נותן בתמורה "לפורט צ'קים" צ'ק דחוי בסכום גבוה יותר וההפרש נקרא ריבית (רבית לאור ההלכה פ"יג).

דוגמא מעשית: מר' לוי הינו פורט צ'קים, על כל צ'ק של 1000 ₪ הוא לוקח "דמי פריטה" 100 ₪ ומשלם 900 במזומן, אסור לפרוט אצלו צ'קים משום ריבית, אבל אם היה לוקח במקרה זה 15 ₪ (1.5%) מותר.

יב. מכירת צ'ק של מטבע חוץ תמורת שקלים מזומנים אפילו בצ'ק דחוי מותרת ואפילו שהמוכר מקבל על עצמו אחריות על הצ'ק, והוא שדמי העמלה יהיו כמקובל בשוק להמרת מטבע חוץ לשקלים [כגון: עד 1.5% ויש יותר מזה] אבל לפדות את הצ'ק באחוז גבוה יותר צריך שהקונה יקבל עליו את האחריות כדין מכירת שטר חוב בפחות משווי (רבית לאור ההלכה פ"יג ס"ט, חוט שני עמ' קטו-קטז).

יג. גם באופן שאסור למכור צ'ק בפחות משווי בדחוי או מזומן (שהבאנו למעלה), מ"מ מותר באופנים הבאים [כפי המצוי בד"כ שהקונה לא מוכן לקבל עליו אחריות לצ'ק] (פרשת רבית ס"יא):

* ע"י חתימה על "היתר עיסקא" בין המוכר והקונה [היינו שהכסף תמורת פדיון הצ'ק ניתן למוכר כדי שיעשה בזה עסקים רווחיים, שדינו יפורטו בעתיד] (פרשת רבית פ"יא ס"יא מלוה ה' ח"ב עמ' קס).

* ע"י שאדם אחר משלם את ההפרש בין שווי הצ'ק לבין התשלום המופחת (=הרבית) ולא ילך אח"כ לקחת את סכום הרבית הזה מהמוכר (ש"ע י"ד סי' קס ס"יג).

יד. אם האדם שפודה את הצ'ק אינו משלם עבורו מיד אלא רק לאחר שפדה אותו בבנק מותר לשלם לו פחות מן הסכום הנקוב בשטר (חוט שני עמ' קטו).

הטעם: שאין כאן הלוואה אלא שליחות בתשלום (סס).